

Bergama Aşığı Bir Araştırmacı; Osman BAYATLI (1892-1958) ve Tıp Tarihi ile Folkloruna Katkıları

OSMAN BAYATLI (1892-1958), A RESEARCHER AND A LOVER OF PERGAMON; AND HIS CONTRUBITIONS TO THE MEDICAL HISTORY AND FOLKLORE

Dr. Gülten DİNÇ^a

^aDeontoloji ve Tıp Tarihi AD, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, İSTANBUL

Özet

Osman Bayatlı, yaşamını Bergama'ya adanmış, Bergama arkeolojisi, tarihi, sanat tarihi, folkloru, müziği ve tıp tarihi alanlarında araştırmalar yapmış ve kitaplar yayınlamış bir araştırmacıdır. 32 yıl boyunca Bergama Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri Müdürlüğü görevini de yürüten Osman Bayatlı'nın Tıp tarihi ve folkloru alanına katkıları büyüktür. Yayında Osman Bayatlı yaşamı ve eserleri ile kısaca tanıtılırken, tıp tarihi ve folkloru alanına yaptığı katkılar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osman Bayatlı, tıp tarihi, tıbbi folklor, bergama, bergama asklepionu

Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2005, 13:195-198

Abstract

Osman Bayatlı is a researcher who has dedicated his life to Pergamon (Bergama). He published many papers and books on archaeology, history, history of art, folklore, music and medical history of Pergamon. He worked as a Director of Pergamon Museum of Archeology and Ethnography for 32 years and contributed a great deal to the history of medicine and medical folklore in this area. In our paper we have aimed at introducing Osman Bayatlı's life and works on the above mentioned fields.

Key Words: Osman Bayatlı, history of medicine, medical folklore, pergamon, aesclepion of pergamon

Yaşamı

Osman Feyzi Bayatlı 1892 yılında Manisa'nın Kırkağaç ilçesinde doğdu (Resim 1). İlk ve orta öğrenimini Kırkağaç'ta yaptıktan sonra, İzmir Muallim Mektebi'ne gitti ve 1913 yılında öğretmen olarak mezun oldu. Mezuniyetinden sonra bir süre İzmir'de ilkokul öğretmenliği ve müdürlüğü ile gazetecilik yaptı. 1923 yılında Bergama Gazipaşa Numune Mektebi'ne müdür olarak atandı. Bergama'da öğretmenliğini sürdürdüğü sırada İzmir'in Çeşme kazası Numune Mektebi Müdürlüğü'ne atandı. Ancak çok sevdiği Bergama'dan ayrılmamak için öğretmenlik görevinden istifa etti.¹ Öğretmenlikten istifasının ardından, o zamanlar Bergama Akropolü'nde müze deposu olarak kurulmuş olan Bergama Müzesi'ne 1926 yılında depo memuru olarak atandı. Aynı yıl, Halk Eğitim Merkezi binasının bir bölümünde Arkeoloji ve

Etnografya Müzesi'ni kurarak müzeye müdür oldu. Arkeoloji Müzesi 1933 yılında inşasına başlanan günümüzdeki modern binaya, Alman Arkeoloji Enstitüsünün de desteğiyle 1936 yılında taşındı. Yeni müze binasının inşaa sürecinde Atatürk de 13 Nisan 1934'te Bergamayı ziyaret ederek müzeyi, yeni müze inşaatını ve Bergama Asklepion'unu Osman Bayatlı rehberliğinde gezdi.²

İçindeki malzemelerin büyük çoğunluğu Osman Bayatlı tarafından yıllar boyunca büyük emeklerle toplanıp depolanan, özellikle Osmanlı devrine ve Bergama yöresine ait etnoğrafik malzemelerden oluşan Etnoğrafya Müzesi ise 1979 yılına kadar Halkevi binasında hizmet verdikten sonra şimdiki müze binasına taşındı.³

Osman Bayatlı Bergama Arkeoloji Müzesi'nde çalıştığı süre içinde Bergama Asklepion'u kazılarında görev aldı ve Asklepion'un tanıtılmasında da büyük hizmetleri geçti. Yabancı kazılarda uzmanların yanında hükümet komiserliği görevinde bulundu, Bergama tarihi, arkeolojisi, folkloru ve müziği konularında birçok eser yayınladı ve müzeyi geliştirdi. Asklepion'un kuzey koridorunda bulunan ve yıllar içinde depremlerle devrilmiş 20 kadar sütunun yeniden dikilerek yerleştirilmesi ve tiyatronun birinci bölümünün onarımını, İkinci Dünya Savaşı'nın güç ekonomik koşullarında gerçekleştirdi.⁴ Asklepion kazılarında bulunan Arkeolog Dr. Otfried Deubner, Os-

Geliş Tarihi/Received: 01.12.2005 Kabul Tarihi/Accepted: 22.12.2005

Bu metin 10-13 Mayıs 2005 tarihlerinde Manisa-Bergama'da yapılan IV. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

Yazışma Adresi/Correspondence: Dr. Gülten DİNÇ
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi,
Deontoloji ve Tıp Tarihi AD, İSTANBUL

Copyright © 2005 by Türkiye Klinikleri

Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2005, 13

195

Resim 1. Osman BAYATLI (1892–1958).

man Bayatlı'nın "Bergama tarihinde Asklepion" kitabının önsözüne bu onarımlar konusunda; "Kuzey koridorun bu yeni düzeni yalnız turistlere değil, aynı zamanda arkeoloji alemine de büyük bir hizmet olmuştur. Asklepion'a girdiğimizde ince endamlı mermer sütunların asil duruşunun bizi selamlamasını ve teşhir etmesini ona borçluyuz. Bu onarım, yerde yatmakta olan mermerleri yıpranmadan korumakla beraber, Dikili depremi gibi oldukça şiddetli iki depremi atlatacak kadar da dayanıklı olmuştur⁵" satırlarını yazmıştır.

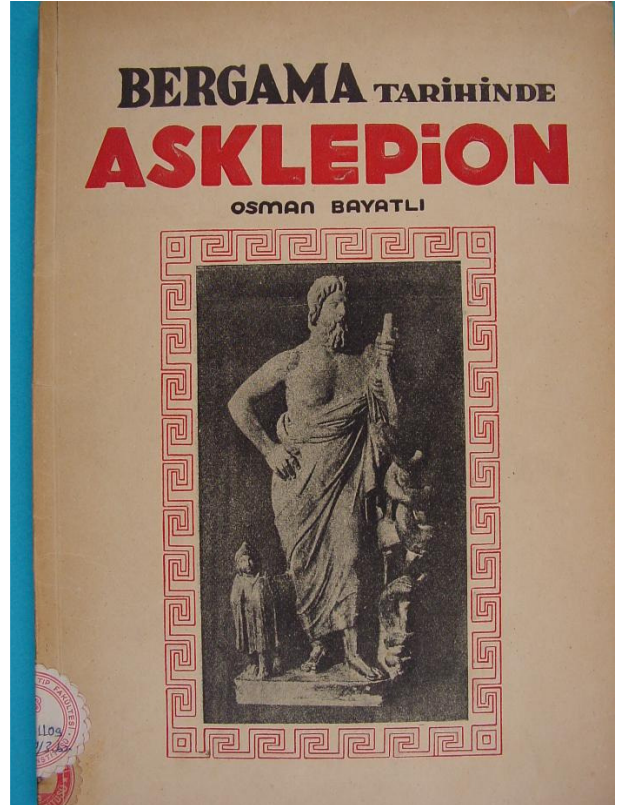
Osman Bayatlı araştırma çalışmalarını mütevazı, mütevazı olduğu kadar da basit, ışısız ve bir çok kitapla dolu Çarşı Camii avlusunda, kendisine çalışma yeri olarak seçtiği odasında yapıyordu. Müze Müdürü olarak çalıştığı süre içinde aynı zamanda Bergama ile ilgili birçok sosyal ve kültürel faaliyetin de içinde oldu. Tüm bu işleri yaparken Halkevi'nde etkin olarak çalıştı, başkanlık yaptı ve bir kütüphane kurdu.⁶ Bergama'ya gelen yerli-yabancı heyetlere ve ziyaretçilere Bergama'yı en iyi şekilde tanıtmayı kendine görev edindi. Asklepion'u gezdirdi, Bergama hakkındaki kitaplarını dağıttı. Bergama Kermes etkinliklerini başlatarak uzun yıllar sürdürdü. Aynı zamanda Bergama'yı Sevenler Cemiyeti'nin kurucu üyesi oldu ve yıllarca Kızılay'da çalıştı. Osman Bayatlı 1957'de yaş haddinden emekli oldu. Ancak Bergama'ya yaptığı hizmetler nedeniyle Maarif Vekâleti tarafından öldüğü tarih olan 16 Nisan 1958'e kadar, kendisine muvakkat ücret verilerek müze müdürlüğüne devam etmesi sağlandı.⁷ Osman Bayatlı 66 yaşında, Bergama'da öldüğünde ardında hepsi de Bergama

ile ilgili ve birçoğunun birden fazla baskısı yapılmış 21 eser bıraktı.

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, ölümünün ardından yayınlanan anı kitabına yazdığı yazıda, Osman Bayatlı için; "Eserleri basılmadan önce daima ilgili kimselerin fikirlerini sordu, eleştirileri çok iyi karşıladı ve sonraki baskılarda bunları daima dikkate aldı. Yazarlarımız arasında eserlerinin birçok baskısını yapmayı en çok başarılarından biridir⁸" diyordu.

Tıp Tarihi ve Folkloruna Katkıları

Osman Bayatlı'nın ilk kez 1935 yılında basılan ve daha sonra ilâveli olarak 1938, 1947 ve 1954 yıllarında "Eski Bergama'da Asklepion; Sağlık Yurdu" ve "Bergama tarihinde Asklepion" adlarıyla üç baskısı daha yapılan kitabı, tıp tarihi alanında Bergama Asklepion'u üzerine yazılmış kaynak eserlerden biridir (Resim 2). Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver kitabın üçüncü ve dördüncü baskılarında yer alan iki sayfalık önsözde Osman Bayatlı'yı eseri için kutlar. Kitabın dördüncü baskısında Süheyl Ünver'inkinden başka İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan ve Arkeolog Dr. Otfried Deubner tarafından yazılmış ve Osman Bayatlı'nın Asklepion için

Resim 2. Osman Bayatlı'nın "Bergama tarihinde Asklepion" (4. bs., İst., 1954, Anıl Mtb., 80 s.) kitabının kapağı.

yaptığı restorasyon çalışmalarındaki başarısını anlatan iki önsöz daha yer alır. Arkeolog Deubner önsözünde Bayatlı'nın yaptırdığı restorasyon çalışmalarını anlattıktan sonra "Bergama'da ideal durum bir gerçek olmuştur. Yani, eski bir çok harabe yerlerinde hiç bir suretle ulaşılmamış bir canlılık yaratılmıştır"⁹ demektedir. Osman Bayatlı'nın "Ölümün yasaklandığı, vasiyetnamelerin açılmadığı yer" olarak nitelenen Asklepon Mabedi hakkında geniş bilgi ve metinle ilgili bir çok resim de içeren kitabı, Asklepon'un tarihçesiyle başlar. Asklepon kazılarının gelişiminin anlatıldığı ve Asklepon'daki Mukaddes Yol, Küçük Meydan, Propylon, Artemis Köşesi, Kütüphane, Tiyatro, Porticuslar, Büyük Meydan-Tören Yeri, Mukaddes Sular, Ayakyolu, Zeus-Asklepios Mabedi, Mukaddes Bodrum, Telesphoros Mabedi başlıkları altındaki bölümlerden sonra Asklepios Kültü – Lokman Hekim benzerliğinden söz edilen bölüm gelir. Daha sonra Asklepon'da Tedavi ve Aristeides'in Asklepon hakkında yazdıklarının anlatıldığı bölüm ile en sonda kitapta geçen bazı isimlerin açıklandığı sözlük ve bibliyografya yer almaktadır.

Osman Bayatlı'nın tıbbi folklor alanındaki önemli eseri ise, birincisi 1938 yılında olmak üzere daha sonra isim değişiklikleri ve eklerle toplam sekiz kez basılan "Bergama'da Şifalı Otlar ve Lokman Hekim" adlı kitabıdır (Resim 3). Ord.Prof.Dr. A. Süheyl Ünver, Osman Bayatlı'nın bu eseri için de bir önsöz yazar. Kitabın altıncı baskısında yer alan önsözde Süheyl Ünver bitkilerle tedavi ve Eskülap-Lokman Hekim efsanesinden söz edip, Osman Bayatlı hakkında; "Üstad kendi gıpta edilecek yaşamı içinde, çevresinde bulunan bu şifalı otları toplamış ve yine onlardan ele geçirdiği şifa ile bunlardan yalnız ilaç değil, böyle bir eser de vücuda getirmiştir"¹⁰ der. Kitabın yedinci ve sekizinci baskıları yazarın ölümünden sonra 1960 ve 1968 yıllarında oğlu tarafından yapılmıştır. "Bergama'da şifalı otlar ve Lokman hekim" kitabının, yazarın ölümünden önce yapılan son baskısı olan 6. baskısı Lokman Hekim ve Asklepios kültürünün anlatıldığı "Lokman Hekim" adlı bölümle başlar. Daha sonra kitabın ikinci ve en geniş bölümü olan "İnsanlar için şifalı otlar" bölümü gelir. Bundan sonra sırasıyla; "Kitaptaki otların Türkçe-Latince Listesi", "Şifalı hayvanlar", "Şifalı madenler", "İnsan hastalıkları için emseler", "Hayvan hastalıkları ve emseleri" ve "Hayvan hastalıkları için otlar" bölümleri yer alır.

Osman Bayatlı'nın tıp tarihi ve folkloruna hizmetleri Asklepon ve Lokman Hekim eserleriyle sınırlı değildir. Bergama'da köyler adıyla beş kitap olarak yayınladığı eserlerinde köylerin sağlık hayatını anlatan bölümlere yer vermiş, bu köylerde yaşayanların sağlıkla ilgili inanışları ve geleneklerini de söz konusu etmiştir. Bunlardan başka Bergama'da Efsaneler Adetler kitabında tıbbi folklor örnekleri, Bergama'da Fikir Adamları kitabında ise tarihten

Resim 3. Osman Bayatlı'nın "Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim" (2. bs., İzmir, 1940, Sühulet Mtb., 112 s.) kitabının kapağı.

bugüne Bergama'da yetişen hekimler hakkında bilgiler yer almaktadır.

Üç bin yıllık geçmişe sahip Bergama ile ilgili araştırmalarını 21 eserde toplayan, Türkiye'nin ilk arkeoloji müzelerinden birini Bergama'da kuran, Bergama'nın köklü geçmişinin günümüze taşınmasında ve geleneklerinin bugüne aktarılmasında büyük katkısı olan Osman Bayatlı'nın Bergamaya ait özel eşyaları, kitapları ve yayınları çocukları ve torunları tarafından 2001 yılında Bergama Belediyesi'ne bağışlanarak Belediye binasının dördüncü katında bir Osman Bayatlı Arşivi oluşturulmuştur. Ayrıca Osman Bayatlı anısına, ölümünün 44. yıldönümü olan 16 Nisan 2002'de, yerel tarih araştırmalarının konu alındığı bir Bergama Sempozyumu düzenlenmiştir.

Ölümünün üzerinden geçen 47 yılı karşın hizmetleri unutulmayarak Bergama için bir efsane haline gelen ve tüm yayınları Bergama'ya dair olan Osman Bayatlı; yaşamını Bergama'nın tanıtılmasına adanmış, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, folklor ve müzik konularında araştırmalar yaparak kitaplar yayınlamış, tıp tarihi ve tıbbi folklor alanlarına da yayınlarıyla katkıda bulunmuştur.

Yayımlanmış Eserleri

1. **Eski Bergama'da Asklepiyon (Sağlık Yurdu). 1. bs.,** (Osman Bayattekin adı ile) İst., 1935, Resimli Ay Mtb., 80 s. **Eski Bergama'da Asklepiyon (Sağlık Yurdu). 2. bs.,** İst., 1938, Resimli Ay Mtb., 80 s. **Bergama tarihinde Asklepiyon. 3. bs.,** İzmir, 1947, Doğanlar Basımevi, 112 s. **Bergama tarihinde Asklepiyon. 4. bs.,** İst., 1954, Anıl Mtb., 80 s.
2. **Bergama. 1. bs.,** İzmir, 1937, Nefaset Basımevi, 16s. **Bergama. 2. bs.,** İzmir, 1945, "CHP Bergama Halkevi Sayı: 15", 16 s.
3. **Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim. 1. bs.,** İzmir, 1938, Kültür Basımevi, 47 s. **Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim. 2. bs.,** İzmir, 1940, Sühulet Mtb., 112 s. **Bergama'da şifalı otlar; insanlar için. 3. bs.,** 1. bölüm, İst., 1942, Vakıf Mtb., 88 s. **Bergama'da şifalı otlar ve hayvanlar-madenler. 2. bölüm,** İst., 1942, Vakıf Mtb., 40 s. **Şifalı otlar ve madeni-hayvani-karışık emsaller ile hayvan hastalıkları. 4. bs.,** İst., 1946, Tecelli Mtb., 119 s. **Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim. 5. bs.,** İst., 1952, Anıl Mtb., 115 s. **Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim. 6. bs.,** İst., 1955, Anıl Mtb., 115 s. **Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim. 7. bs.,** İzmir, 1960, Kültür Mtb., 115 s. **Bergama'da resimli şifalı otlar; Lokman Hekim. 8.bs.,** İzmir, 1968, Kültür Mtb., 116 s.
4. **Bergama'da fikir adamları.** İzmir, 1941, Ticaret Mtb., 77 s.
5. **Bergama'da efsaneler adetler.** İst., 1941, Vakıf Mtb., 69 s.
6. **Bergama'da milli oyunlar.** İzmir, 1942, Cumhuriyet Mtb., 30 s. + notalar
7. **Bergama'da Küplü Hamam.** İst., 1942, Vakıf Mtb., 37 s.
8. **Bergama'da yakın tarihten olaylar. 1. bs.,** İst., 1943, Vakıf Mtb., 104 s. **Bergama'da yakın tarih olayları – XVIII.-XIX. Yüzyıl. 2. bs.,** İzmir, 1957, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, 1957, 106 s.
9. **Ege'de Zeybek oyunları ve havaları.** İzmir, 1943, Nefaset Mtb., 6 s. + notalar
10. **Bergama'da köyler: Eğrigöl. 1. kt.,** İzmir, 1944, "CHP Bergama Halkevi Sayı: 13", 29 s.
11. **Bergama'da köyler: Pınarköy, Narlıca, Tepeköy, Yalnızev. 2. kt.,** 1944, "CHP Bergama Halkevi Sayı: 14", 63 s.
12. **Bergama'da köyler: Dört Çepni Köyü. 3. kt.,** 1944,
13. **Bergama'da köyler: Bölcek Köy. 4. kt.,** 1945, "CHP Bergama Halkevi Sayı: 18", 78 s.
14. **Bergama'da köyler: Tırmanlar. 5. kt.,** 1945,
15. **Bergama tarihinde İlkçağ-Krallık Devri. 1. fs.,** İst., 1949, Şaka Mtb., 91 s.
16. **Bergama tarihinde Krallık Devri. 2. fs.,** İst., 1950, Anıl Basımevi, 91 s.
17. **Bergama tarihinde sanat eserleri ve abideler. 3. fs.,** İst., 1951, Anıl Mtb., 63 s.
18. **Bergama tarihinde sikkeler.** İzmir, 1953, Gümüşayak Mtb., 73s.
19. **Bergama tarihinde Türk-İslâm eserleri.** İst., 1956, Anıl Mtb., 63 s.
20. **Bergama'da Karaosman Oğulları Hacı Ömerağa oğlu Mehmetağa Vakfı.** İzmir, 1957, İstikamet Mtb., 69 s.
21. **Bergama'da Alevî gelini ve inançları.** İzmir, 1957, Teknik Kitap ve Mecmua basımevi, 51 s.

KAYNAKLAR

1. Osman Bayatlı. İzmir: Yeniyo Mtb., 1958: 5; "Osman Bayatlı" maddesi, Ana Britannica.
2. www.kulturturizm.gov.tr/portal/muzeler_tr.asp?belgeno=2510.
3. Tecer AK. Örnek eser örnek adam; Osman Bayatlı. İzmir: Yeniyo Mtb., 1958:48.
4. Bayatlı O. Bergama tarihinde Asklepiyon. 3. bs., İzmir: Doğanlar Basımevi, 1947:4.
5. Bayatlı O. Bergama tarihinde Asklepiyon. 4. bs., İst.: Anıl Mtb., 1954:10.
6. Orhon H. Bergama'yı Sevenler Cemiyeti Başkanlığına. Osman Bayatlı. İzmir: Yeniyo Mtb., 1958:32-33.
7. Osman Bayatlı. İzmir: Yeniyo Mtb., 1958:5.
8. Ünver A. S. Kimi kaybettik biliyor muyuz? Osman Bayatlı. İzmir: Yeniyo Mtb., 1958: 51.
9. Bayatlı O. Bergama tarihinde Asklepiyon. 4. bs., İst.: Anıl Mtb., 1954: 10.
10. Bayatlı O. Bergama'da şifalı otlar ve Lokman Hekim. 6. bs., İst.: Anıl Mtb., 1955: 4.